



اراک / مرکزی

الهه فراهانی

عکس‌ها:

مهر - بهنام یوسفی



شانه، قیچی قلاب... ابزار ساده قالیبافی



زن هادر فرمهین اراک بادست‌شان طبیعت رامی‌بافند

قالی ساروق، باغ ایرانی

نقشه، رنگ، متن و طول پرزها ایجاد شده است. مواد اولیه فرش ساروق، به‌ویژه پشم از گوسفندان محلی تأمین می‌شود؛ رنگ مصرفی در فرش ساروق هم گیاهی و طبیعی و از نوع تیره است. مسی، دوعی، بلوطی، بژ، آبی، لاک، گلی، کرم و سرمه‌ای از رنگ‌های غالب در فرش ساروق است.

نقش‌های قالی ساروق هم مثل دیگر قالی‌های ایرانی، به نقوش گلستان و طرح‌های باغی در قالی ایران بر می‌گردد. ویژگی فرش و قالی دستباف ساروق طرح‌های هندسی یا منحنی شکلی است که بر تار و پود قالی نقش بسته و تکرار شده است. این نقوش بیشتر شامل «هراتی»، «بوته» یا «گل حنایی» است. با وجود این، قالی‌های ساروق گاه ترنج هم دارد. نقش ترنج در فرش ایرانی قدمتی بسیار طولانی دارد. برخی این نقش را صورت تغییر پیدا کرده از نقش خورشیدی می‌دانند. همچنین عده‌ای معتقد هستند که نقش ترنج در فرش ایرانی، همان نقش حوض است که به تدریج تبدیل به ترنج شده است. باغ‌های قدیمی ایران دارای چند حوض بوده که این حوض‌ها به وسیله جوی‌های آب مرتبط بوده‌اند. باغ یا طرح آن با اشکال منظم هندسی چهار گوش، شش ضلعی، لوزی و امثال آن مشخص می‌شده است و همین‌ها الهام‌بخش طراحی قالی‌ها در ایران بوده است.

طرح غالب در فرش ساروق، «لچک ترنج» با نقوش «ماهی»، «تک بوته»، «دسته گل»، «طرح درختی»، «ترنجی ماهی» و گل‌های ساده «عباسی» در زمینه رنگارنگ و نیز چهار لچک در زمینه سرمه‌ای، کرم، لاک و آبی است که سراسر با گل و برگ بافته می‌شود.

یکی از آیین‌های جالب در میان قالیبافان، آواز خواندن هنگام بافت فرش است. آواز یا ترانه خواندن هنگام بافت قالی دارای وزن و آهنگی است که با گره زدن بر تارها هماهنگی دارد. به گونه‌ای که هجاهای آواز با سرعت گره‌ها تنظیم می‌شوند. از این رو قالیباف از میان تمامی مراحل بافت بیشتر هنگام گره زدن می‌خواند و هنگام پود کشیدن، خواندن آرام‌تر شده و وقتی که زمان شانه کوبیدن می‌رسد ساکت می‌شوند، زیرا خواندن با صدای کوبیدن شانه تناسبی ندارد. و در پایان وقتی که نوبت به بریدن قالی می‌رسد تمامی همسایگان در آن محل جمع می‌شوند و با ذکر صلوات قالی را از روی دار قیچی زده و آن را روی زمین پهن می‌کنند.

ساروق در ۴۵ کیلومتری شمال اراک و در پایین بخش «فرمهین» این شهرستان قرار دارد و محلی کوهستانی و سردسیر و خشک با بارندگی کم است. اهالی ساروق و اطراف آن بیشتر به گله داری و کشاورزی و قالی بافی اشتغال دارند. قالی ساروق گونه‌ای قالی ایرانی و از صنایع دستی ساروق است که از گذشته‌ها شهرت داشته و هنوز هم در شهر ساروق و روستای جیریا و در دیگر مناطق استان مرکزی بافته می‌شود.

قالی بافی مهم‌ترین هنر صنعت دستی ساروق است. این قالی‌ها به دلیل ریزبافت بودن و داشتن پرزهای کوتاه، همچون تخته‌ای سخت و فشرده به نظر می‌رسند و رنگ متن اکثریت آن‌ها کرم و لاجوردی است؛ فرش ساروق بافت محکم و نسبتاً ظریفی دارد (۵ هزار گره در دسیمتر مربع). بافنده‌های این منطقه روش پودگذاری خاصی دارند. به این صورت که بعد از هر ردیف بافت، دو نخ پود و گاهی هم در فاصله ۵ تا ۱۰ ردیف گره، یک پود اضافی دیگر هم به کار برده می‌شود. همین ویژگی‌ها موجب شده قالی ساروق در سراسر ایران و جهان شهرت یابد. در حال حاضر، بیش از ۶۰ درصد تولید قالی منطقه اراک، از نوع ساروق است. در واقع حالاً نام قالی ساروق بیشتر از آنکه به محل بافت قالی اشاره داشته باشد، به نوع طرح و بافت آن اطلاق می‌شود.

قالی بافی بخشی از زندگی مردم منطقه ساروق است، به نحوی که تارهای آن با تار و پود زندگی آنان در هم تنیده شده است و نقش‌های آن بیانگر نقش‌های اندیشه، احساس، ذوق، آرزوها و تمنیات و ارزش‌های آنان است. در نقش و نگار قالی‌های این منطقه تاریخ، اقتصاد، هنر و فرهنگ مردم این مرز و بوم متجلی است تا جایی که ساروق بدون قالی‌هایش کالبدی بی‌روح و جان است. این صنعت حدود ۷۰۰ سال است که همچنان در ساروق حفظ شده است.



در طرح‌های فرش ساروق، همواره یک نوع یکنواختی وجود دارد. به طوری که در نقشه‌ها تنوع چندانی مشاهده نمی‌شود. تفاوتی که بین قالی ساروق با دیگر مناطق وجود دارد، علاوه بر نقش‌ها، در نوع استفاده از گره‌هاست. در قالی ساروق از گره «فارسی باف» (در مقابل گره ترکی) استفاده می‌شود. در روزگار ما اما تغییراتی در

روزگاری پشت پنجره هر خانه‌ای در «ساروق» که می‌ایستادی، صدای تق تق شانه فلزی را روی تار و پود قالی‌ها می‌شنیدی. نه فقط ساروق و «جیریا» و «غیاث آباد» و «گودرز»، «بادرستان» و «داین» و «مهرآباد» و «پساول» که حتی در اراک و محلات و تفرش هم، قالی بافی، هنر همیشگی خانم‌ها بود؛ خانم‌هایی که رج روی رج می‌زدند تا قالی ریزنقشی بافته شود که در همه جا تنها به یک نام شناخته می‌شد؛ قالی ساروق.